

KOGUTUD AMADEUS

Raimond Kolk. Peo pääl elu hõpõ. Luulõtusõ. Luuletused. Kogunud ja koostanud Õnne Kepp, toimetanud Õnne Kepp ja Tiia Allas. Võru: Võru Instituut, 2018. 400 lk.

2014. aastal nägi ilmavalgust Õnne Kepi koostatud ja koos Tiia Allasega toimetatud Artur Adsoni mahukas (535 lk) luulekogumik „Varjuliste puie all”. Sama tandem koostöös ja sama hästi õnnestunud kujunduslikus kuues on teostunud ka teise Võrumaa poeedi ja kirjaniku, Raimond Kolga luuleraamat. Adson avaldas oma eluajal kaheksas uudisluulet koondavas võrukeelses kogus teadaolevalt kõik, mis ta võru keeles kirjutanud oli, koostaja-toimetajad lisasid sellele ka lasteraamatu „Nakits” (1944) ja Adsoni toimetamise ajal Laste Rõõmus kirjakeeles ilmunu ning esinduslik koondkogu oli valmis.

Kolk avaldas eluajal vaid neli kogu uudisluulet, lisades nii neljandasse kui ka koondkogusse „Võõral maal kirjutatud laulud” (1984) parkümmend nooremast peast kirjutatud ja senistes kogudes ilmunuta luuletust. Autori enda koostatud ja mõningate kärbetega valikkogu „Ütsik täht” ilmus Tallinnas pagulas-kirjanduse avastamise laineharjal 1989. aastal ja varasemaga võrreldes midagi uut ei sisaldanud. „Peo pääl elu hõpõ” on seega esinduslikem Kolga luuleraamat, pakudes vähe tuntut või suisa uudset ligi kolmandiku ulatuses. Tegijatele on see küllap olnud väga tõsine väljakutse, sest osa luuletusi on tulnud välja valida käsikirjadest ja osa Kolga noorpõlves kirjutatud luuletusi on ilmunud varjunimedele all koolialmanahhis ja Õpilaslehes või sõjaeelses ja -aegses Nõukogude Eesti ja soomepoiste perioodikas. Abiks on olnud küll kirjaniku enese koostatud bibliograafia (mitte asjata ei vallaanud Kolk ka raamatupidamise kunsti!) ja Oskar Kruusi kirjutatud biograafia

(1995), kuid tekstide valimine, järjestamine ja vajadusel kommenteerimine eeldab üksjagu maitsekat loomingulisust, mida koostajail on jagunud. Vahest paarikümne aasta eest polnuks sünnis võtta sellisesse soliidsesse pagulaskirjaniku kogumikku ka „punasel aastal” raha pärast treititud propagandistlikke värssse, kuid nüüd juba võib. Nii puhutine poliitiline naiivsus kui ka vahetult ja kobamisi värsistatud esimene linna-sõit kuuluvad looja elukaarde, mis selliste näideteta oleks kahtlemata lünklik. Raamat on igati asjakohaselt varustatud toimetajate juhatusega ning Õnne Kepi kirjakeelse ja Tiia Allase võrukeelse saatesõnaga. Joonealustes on lisatud sõnaseletusi ning mõnel juhul ka olulisi märkusi kirjutamise või ilmumise aja ja koha kohta. Eraldi lisana murdekeelsete sõnade seletustest on loobutud. (Ehkki ise võrukeelsena tundsin mõnel juhul selle järele vajadust, Kolga keel on mulle Adsoni luulekeelest väheke võõram.)

Kolga luuletajateed on enamasti nähtud vaibuvast joones alates esimesest ja tervenisti murdekeeles kirjutatud kogust „Ütsik täht” (1946) kuni kirjanikele täieliku domineerimiseni preensioonitu pealkirjaga kogus „Kiri” (1977). Vastses, kahtlemata „kogutuile” preendeerivas kogumikus avaldatud varasemad, kirjakeelsed värsikatsetused seda kujutelma osaliselt siiski korrigeerivad. Lauliku lapsepõlv oli pigem kakskeelne, vahest veidi arglikult Visnapuu-mõju-line mõnes luuletuses, ent alles pagulus sütitas Kolgas kodumurde lüürilise sisesunni. Luulest murdekeele taandumise üle kurta aga ei näe ma põhjust: ju siis oli poeet oma laulud – algul lüürilised pildid kodumurdes, siis ka üha üldisemad, poliitilised ja filosoofilisemad kirjanikeeles – laulunud, ja üha rohkem kulus aega proosale ja muudele tegevustele. Kolk oli ju kogu oma elu ka seltskondlik perekonnainimene, kahe poja isa,

Rootsi ametiasutuse büroojuhataja ja hiljem majandusdirektor, selle kõrvalt toimetas oma sotsiaaldemokraatlikku väljaannet Side, ajas Eesti asja ja kirjutamast ei lakanud elu lõpuni. Seetõttu on mu jaoks minu 56. eluaastal ainuke sisemist võpatust ja kõhedustki tekitav väide Õne Kepi muidu igati nauditavas saatesõnas „Luutmene vere seen edesi oius”, et Kolga 54. eluaastal ilmunud luulekogu „Kiri” on „vana väsinud mehe laulud, mida kannab elusügisesse jõudva inimese nukrus” (lk 374). Riigitööd teha jäi Kolgal siis tervelt tosin aastat ja temalt ilmus veel kuus proosaraamatut. Aga tõsi, teatud resignatsiooni märkide vastu luules ei saa vaielda. Maapagu ja eluraskused, hiljem terviseprobleemid polnud Kolgale tundmata.

Küsimärgiga väikse märkuse tahaksin siiski teha saatesõnade mõistekasutuse kohta, eriti põhjusel, et tegemist on Võru Instituudi raamatuga. Mis keel(t)est või murdest me ikkagi räägime? Tekstides kohtame mõisteid: võru ja eesti keel, kirjakeel, kirjakeelus, murdekeelsed, kodukeel, korra isegi võru-saru keelsed luuletused. Vahest sobiks Kolga murdekeelse luule kohta kõige paremini ja täpsemini öelda, et see on kirjutatud Hargla murrakus?

Erinevalt mitmest teisest Eesti taasieseseisvumiseni Rootsis elanud eesti kirjanikust jäid mu kokkupuuted Kolgaga kahetsusväärsetl napiks. Ent piibumehed on tavaliselt ka head jutumehed ja mõnel korral õnnestus mul tema vestval toonil kõneldud mälestusi kuulda. Aga elutarkuse kõrvall oli selles ka nooruslikku kirge. Amadeus, nagu teda sõprade ringis kutsuti (sellise hüüdnime tähenduseks annab Arvo Mägi „jumalat armastav” ega viita Mozartile), võis tõepoolest jätta pehme, leplikku ja isegi kergeuskliku mulje, mille all oli aga kindel hoiak ja vahest üksjagu sõjakustki.¹ Amadeuse nime

¹ Vt A. Mägi, Mis meelde on jäänud. Epi-soode ja meeleolusid. Tartu: Ilmamaa, 2001, lk 282.

all esines Kolk juba soomepoiste hääle- kandjas Malevlane. Mingi erutav intriigi siin vahest siiski peitub. Luuletajana mõne teisega võrreldes vähemalt mahu poolest suhteliselt tagasihoidlik, tundub Kolga kui inimese juures igasugune Salieri-kompleks olevat täiesti välistatud. Kolk tunnustas teisi ja teda tunnustati kolleegide hulgas, ent igasugune konkurentidevaheline kiivus tundus olevat talle loomu poolest võõras. Samas on alati ka neid, kelle jaoks luule on võistlus ja tuleb välja selgitada parim.

Ei saa jätta märkimata, et Stockholmis eesti kirjanike seltskonnast distantseeritumad kriitikud, nagu Ilmar Mikiver, Ilmar Laaban, Hellar Grabbi, aga eriti Ivar Grünthal, tõstsid omal ajal esile just Kolga luulet. Nii Oskar Kruusi Kolga biograafia kui ka kõnesoleva raamatu saatesõnad viitavad 1970. aasta paiku Eesti Kirjanike Kooperatiivi sarjas „Meie kirjanikke” ilmumata jäänud Ivar Grünthali lühimonograafiale „Raymond Kolk”. See kummaline enam kui 60 masinakirjalehest koosnev käsikiri² sisaldab kirjandusloolise lühimonograafia kohta mõõdutundetult tsiteeritud Kolga päevikumärkeid ja Grünthali enese mälestusi, jättes siiski väheke mahtu ka loomingu analüüsile. Selle käsikirja lehitsemisel jääb hõlpsasti mulje, et luuletajate võidurivistamises kippus esiplaanile hoopis end tõrjutuna tundnud Ivar Grünthal ise. Kuna konkurents pagulasparnassil käis (või arvati käivat) esmajoones Kangro ja Lepiku vahel, siis Grünthal oli mõlemaga opositsioonis. Ent jõuvahekordade murendamiseks tõstis ta esile hoopis Kolga, kelles ta tollal ise veel aktiivse ja avaldava luuletajana ei näinud ohtu oma positsioonile. Opositsionäärina ja samas sotsiaaldemokraadina, nagu oli seda ka Kolk, ei jäta Grünthal rõhutamata, et nende kohtumine ja kõnelus leidis aset ajal ja kohas, mis tavalisele poliitilisele pagulasele oli ebasünnis – nimelt Göteborgis 1. mai rongkäigus!

² EKM EKLA, f 341, m 236: 4.

Aga laenakem selle hüpoteetilise väite ja ühtlasi arvustuse lõpetuseks Ivar Grünthali barokses keeles lühimonograafiast paar lõiku, milles Grünthal iseloomustab võrukeelset luulet ja tema sõnul tuhatkunstnik Raimond Kolga rolli selles: „Võrumaa laulikute, kes veerandsada aastat tagasi võõrsile veeresid, oli Raimond Kolk noorim ja, värske murdekeel küll suus, just oma vähese ea tõttu kõige kasinama pärimusliku pagasiga varustatud. Kaaskannatajate hällid olid Kagu-Eestis kii- kunud veel tsaariajal. Poetide piiris püsides olid neil eelkäijail teised tuuled talla all. Omariikluse edu moodse orjusega käsikäes oli kunagise Sanna trubaduri pannud pealinnas paigale kui alalhoidliku filmitsensori. Rõuge kiriku

kella traalinud Juhan Jaik talletas Toompeal esivanemate kulda kultuuri- nõunikuna. Bernard Kangro, kes Tartus Gustav Suitsu käe all valmistus kirjandusteaduse professuurile, kohandas oma noorusluule põhjatut unede kaevu laialdast ammendamist võimaldava kirjakeele torukujule.”

Ja teine lõik, mille lahtimõtestamine võiks olla kontrollküsimuseks noorele kirjandusteadlasele: „Lepik raius oma kivimurrus minakeskseid hauakirju. Tema kollased nõmmed ulatasid kaares tagasi raagus kõivu ümber heidetud kuldsest rõngast Kolgi akna alla. Meister ise oli sellest väärtmetallist valmis sepitsenud müüdava sõrmuse.”

JANIKA KRONBERG